

СПОГАДИ ПРО ВЧИТЕЛЯ

Хай ці кілька сторінок власних спогадів будуть виявом щирої вдячності моєму Вчителю, людині, від якої отримав уроки науки добра і життєвого досвіду, багатим на які був Юрій Юрійович Кондуфор.

Наше заочне знайомство відбулось у 1968 р. Пам'ятаю, як студентом першого курсу історичного факультету Київського університету почув від старшокурсників, що на факультеті створена кафедра історії СРСР (радянського суспільства) і її очолив професор Ю.Кондуфор. Мені тоді нічого не казали ні поява нової кафедри, ні прізвище її завідуючого. Але згодом старшокурсники почали хизуватися тим, що слухають лекції самого Юрія Юрійовича. Ми спеціально гуртувалися біля аудиторій, де він читав лекції, біля його кафедри, щоб хоч здалеку побачити людину, яка викликала такий інтерес. Інколи ставали свідками його бесід з студентами після лекцій. Вже з першого погляду професор Ю.Кондуфор вражав своїм імпозантним виглядом, викликав у студентства не тільки зацікавленість, а й повагу. Його стиль ведення розмов на рівних, шанобливе ставлення до співрозмовника подобались студентам, які відчували себе представниками молодшої наукової генерації.

Вже на третьому курсі я не пропускав жодної лекції Юрія Юрійовича. Спостерігаючи своїх однокурсників, завжди дивувався здатності професора тримати їх у стані постійної уваги і творчої співпраці. Лекції його відзначалися інтелектуальною насиченістю, переконливістю аргументації, свідчили про вміння думати гостро і глибоко, творчо і принципово. Слухачів приваблювало критичне ставлення професора до джерел і літератури, об'єктивність, точність фактів, обґрунтованість висновків. Всі частини лекції були взаємно пов'язані і складали нерозривне ціле, характеризувались ясним, чітким викладом, багатством змісту. Вони давали чітку уяву про питання, яке розглядалося, були доступні навіть для найменш підготовленої частини аудиторії. Після лекцій у студентів практично не залишалося незрозумілих питань.

Навіть зараз, коли маю власний педагогічний досвід, вражаюсь тому, як легко і невимушено встановлював Юрій Юрійович контакт з аудиторією. Робив він це за допомогою інтригуючого початку: згадував життєву історію, який-небудь парадокс, цікавий факт (з першого погляду недоречні, але насправді пов'язані з темою лекції), ставив раптове і розумне питання. За допомогою таких прийомів завжди досягав бажаного – уваги слухачів. На лекції професор ніколи не підвищував голосу. Завдяки чіткій дикції його були чути у віддалених кутках аудиторії. Він не був прихильником пишномовного стилю викладу, але водночас, його мова була насичена метафорами, порівняннями, аналогіями, які справляли на слухачів незабутнє враження і викликали емоційне піднесення.

Не кожна лекція професора відкривали нові істини, оскільки це не завжди є завданням учбового курсу. Не менш важливим було повторення і пояснення попередніх, можливо погано засвоєних чи позабутих аспектів лекційної теми. У таких випадках завжди новим був авторський підхід до оцінки фактів

і подій, власне трактування їх, власна, тверда точка зору на сутність і значення наведених фактів. А це не менш важливо, ніж відкриття нових істин.

На екзаменах у Юрія Юрійовича панувала атмосфера доброзичливості. Йому були притаманні м'яке і делікатне поводження із студентами та велика поміркованість щодо оцінок. На більш високу оцінку заслугоували самостійні міцні знання, ніж механічне засвоєння фактів без належної їх інтерпретації.

Мої стосунки з професором Кондуфором обмежувалися шанобливим вітанням з мого боку і дружньою відповіддю з його. Тому я був дуже здивований, коли у лютому 1973 р. Юрій Юрійович запропонував мені, студенту випускного курсу, вступ до аспірантури по його кафедрі. Згодом від співробітників кафедри дізнався, що завідувач, починаючи з третього курсу, “вів” мене, тобто цікавився учбовими справами, науковими зацікавленнями та громадською роботою. Пропозиція мене приголомшила. Знадобилося кілька днів, щоби прийти до тями, збагнути неординарність уваги професора та прийняти його пропозицію.

Відповідав за розподіл випускників колишній декан факультету професор П.М.Овчаренко, а посаду декана на той час вже обіймав Ю.Ю.Кондуфор. У ті часи результати діяльності факультету оцінювались, головним чином, за кількістю випускників, розподілених до середніх шкіл, переважно сільських. Одне з таких місць роботи було закріплене і за мною. Порфирій Макарович вимагав, щоби я підписав розподіл до школи, потім поїхав туди, “відкріпився” і поступав до аспірантури. Тоді “цифра” розподілу випускників до сільських шкіл залишалася б “справною”. Я, звісно, дав згоду на таке вирішення справи. Але на розподілі сталося непередбачене.

Пам'ятаю урочисту атмосферу, яка панувала в актовій залі жовтого корпусу університету. Вирішувалася майбутня доля, подальший життєвий шлях ста п'ятдесяти випускників-істориків. За столом президії – комісія з розподілу на чолі з професором Ю.Ю.Кондуфором. Дуже повільно тягнеться час. Комісія намагається ретельно розібратися з призначенням кожного випускника. Нарешті черга доходить до мене. Порфирій Макарович повідомляє комісії місце моєї майбутньої роботи, задає стандартне питання, чи згоден я з таким призначенням. Навіть не встигши розтулити рота, почув, як голова комісії професор Кондуфор заявив, що у нього є окрема думка, тому я маю підписати розподіл до аспірантури. Члени комісії були шоковані, запанувала тиша. Це був безпрецедентний випадок, коли випускник замість направлення на роботу отримував розподіл на навчання до аспірантури. Нарешті знайшлася секретарка, яка вела протокол засідання і заповнювала відповідні документи. На її неголосне питання, куди виписувати направлення, Юрій Юрійович відповів: “Так і пишійть – до аспірантури КДУ”. Восени 1973 р., склавши вступні іспити, я став аспірантом історичного факультету по кафедрі історії СРСР (радянського періоду). Наукове керівництво взяв на себе професор Кондуфор.

З цього часу наші стосунки з професором вийшли на новий рівень. Я уявляв собі наукове керівництво як теоретичне моралізування і дріб'язкову опіку. Але Юрій Юрійович застосував інші методи. Він вважав, що навчити плавати може не теорія, а тільки практика. Тому вже з самого початку перебування в аспірантурі я отримував від нього завдання, які здавалися мені тоді недоречними, оскільки не стосувалися безпосередньо дослідницької діяльності. Я писав відзиви на дисертації, автореферати, різного роду рецензії. Тепер я розумію, що професор у такий спосіб намагався привчити мене критично ставитись

до джерел та літератури, відокремлювати позитивні, кращі сторони досліджень, критично оцінювати виявлені недоліки та помилки. Саме вони й мали стати певною пересторогою для наукової діяльності аспіранта. Професор вважав більш доцільним виховувати аспірантів не на власних помилках, а на помилках інших.

Такої ж лінії він дотримувався і під час педагогічної аспірантської практики. Запам'ятав його слова: “Розумна людина завжди проведе семінар на належному рівні”. Він був проти обмеження ролі викладача “методичними вимогами”, які регламентували роботу буквально по хвилинах, вважав за необхідне надати викладачеві права на необмежену творчу діяльність в ході занять. Лекції і семінари Юрія Юрійовича були для нас прикладом такої педагогічної творчості.

Професор завжди поважав серйозні прагнення аспірантів до наукових досліджень, підтримував творчу енергії та молодечий запал, допомагав і словом, і ділом у досягненні поставленої мети. Пам'ятаю, як в одного з аспірантів ледь не зірвалося термінове і вкрай необхідне наукове відрядження до Харкова: головбух університету не підписав дозвіл на відрядження, мотивуючи відсутністю грошей. Здається, рядова ситуація, яка виникала на той час, як і зараз, досить часто. Але дізнавшись про це, Юрій Юрійович відразу зателефонував до бухгалтерії і присоромив головбуха: “Як вам не соромно, невже у багатомільйонному бюджеті університету не знайдеться 100 карбованців на відрядження аспіранту?”. Справу було вирішено, аспірант поїхав до Харкова.

Допоміг він і мені в одній неординарній ситуації. Вересневого дня 1976 р., зібравши документи про закінчення аспірантури, пішов я до відділу кадрів університету оформлятися на посаду асистента. Але там мені з удаваним співчуттям пояснили, що я запізнився, напередодні на цю посаду зараховано чиновника з Міністерства освіти. Коли розказав про це Юрію Юрійовичу, його здивуванню не було меж. Спокійно і дохідливо він пояснив кадровикам, що три роки готував в аспірантурі викладача для своєї кафедри, якому це місце має належати по праву. Не знаю, що справило більше враження на відділ кадрів, аргументація професора, чи побоювання за свої неправомірні дії (зарахування до штату нового співробітника кафедри без погодження з завідувачем), але за півгодини я вже був асистентом кафедри історії радянського суспільства. Наші стосунки набули нового статусу, я став його молодшим колегою.

Спілкування з Юрієм Юрійовичем я вважаю школою не тільки наукового, але й громадського зростання. Людина з молодечею душею, він завжди знаходився в курсі громадських справ, жваво реагував і мав власний погляд на кожний прояв громадського життя. Навіть короткі бесіди з професором давали дуже багато. Здавалося, я починаю дивитися навкруги іншими очима, оцінювати людей і події за критеріями, більш глибокими і зваженими. Пам'ятаю, як одного разу під час розмови в контексті “людина і влада” я навів, як мені здавалося, беззаперечний і всіма визнаний аргумент: “Влада псує людину”. На моє здивування Юрій Юрійович змусив мене подивитися більш глибоко на це поверхове твердження. “Не влада, - пояснив він, - псує людину. Влада тільки створює умови для людини, що її дістала, щоби розкритися, виявити свою приховану сутність, своє внутрішнє я”. Не можна не погодитися з таким тлумаченням зв'язку “людина – влада”.

Професор Кондуфор не був людиною в собі і для себе. До нього часто звертались за порадами студенти, аспіранти, колеги, при цьому не соромились виявити свою необізнаність. Були впевнені, він ніколи не образить їхнього гідності, не принизить зневагою, допоможе кожному, у кого побачить потяг до знань, зацікавленість науковою проблемою. Професор був дуже цікавим співрозмовником. Він умів при обговоренні звичайних речей підніматися над ними, робити розмову цікавою і значущою, а це є однією з прикмет справжнього розуму. Його розповідь іскрилася блисками гумору, іноді іронії і парадоксів. Можна було в чомусь не погоджуватись з Юрієм Юрійовичем, але не можна заперечувати того впливу, який він мав на усіх, хто вчився у нього, працював з ним чи просто спілкувався. Серед викладачів і студентів історичного факультету він користувався особливою повагою, був надзвичайно популярним.

Вся діяльність Ю.Ю.Кондуфора носила відбиток його індивідуальності. Привабливість цієї людини були в цілісності його натури і людяності. Великий розум, величезна ерудиція, надзвичайно широкий загальний розвиток поєднувалися в ньому із щирою добротою, скромністю, привітністю і небаченою працездатністю. Йому були притаманні властиві вихованим і благородним натурам почуття міри, такту, делікатності і ввічливості.

Згадуючи Юрія Юрійовича, завжди задаюся питанням, яка б мені судилася доля, де б працював, що робив, якби не зустрів його в університеті. Саме професор остаточно визначив моє майбутнє і багато років спрямовував на шляху до нього. Зізнаюся, могли стати певні зміни у моєму житті: не бракувало пропозицій щодо іншого місця роботи і посади. Але я залишився вірним настанові Вчителя: “Немає кращої посади, ніж посада професора кафедри Київського університету”. Як і інші учні Ю.Ю., багато років переконувався, що наш Вчитель, не схильний до зовнішніх проявів прихильного ставлення до будь-кого особисто, пам’ятає нас, завжди готовий надати необхідну підтримку. Зв’язки професора з тими, хто вважав і міг вважати себе його учнями, не переривалися ніколи.